

poput važnih povijesnih dokumenata, pojedinih regija, pokreta, sljedbi ili pojedinaca koji su u povijesti imali bilo kakve veze s vještičarenjem, magijom ili mistikom, poput Paracelsusa ili Simona maga, mnogima poznatijeg iz jedne priče u *Enciklopediji mrtvih* Danila Kiša.

Domaćim će čitateljima svakako biti zanimljivo potražiti dijelove koji se odnose na Hrvatsku i progone vještica na ovim prostorima. Dva članka *Croatia* i *Balkans* napisao je Trpimir Vedriš, asistent na Odsjeku za povijest Filozofskog fakulteta u Zagrebu. On s povijesne strane opisuje i donosi podatke o suđenjima vješticama u Hrvatskoj, čiji se počeci mogu datirati u 1214. godinu na području Dalmacije, a završavaju uredbama Marije Terezije 1756. i 1758., u kojima doduše nisu potpuno zabranjeni procesi protiv vještica, ali su postroženi mehanizmi suđenja. Očito je s općom intelektualnom klimom u Europi potkraj 18. stoljeća i u Hrvatskoj prestalo suđenje vješticama, koje autor spretno obrađuje s obzirom na to da su se u spomenutom razdoblju na raznim područjima današnje Hrvatske izmjenjivale mnoge vlasti, jurisdikcije pa i kulture, od kojih je svaka sa sobom donijela nešto od "tradicije" spaljivanja vještica.

Ova će enciklopedija svakako odgovoriti na pitanja zašto su Europljani vjerovali da vještice lete na sijela, da imaju seksualne odnose s vragom te zašto su bile opasne za kršćanstvo, ali će također dati uvid i u društvenu i kulturnu klimu zapadnoga svijeta u kojem su te iste vještice "nastale". Članci, kojima je pokriveno gotovo sve što se odnosi na vještice, magiju, mistiku i demonologiju u zapadnoj tradiciji, obrađeni su tako da početnicima zorno opišu svaki problem, a stručnjacima ponude nova, šira, interdisciplinarna tumačenja s uputama na recentnu literaturu. *Encyclopedia of witchcraft – The western tradition* svakako će biti dragulj u knjižnici svakog pojedinca ili znanstvene i kulturne ustanove.

Luka ŠEŠO

Rezultat simpozija Hrvatskog filozofskog društva održanog godine 2004. s temom "Filozofija i rod" urednici u predgovoru istoimenoga zbornika izlažu na sljedeći način:

**Filozofija i rod**, ur. Gordana Bosanac, Hrvoje Jurić, Jasenka Kodrnja, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb 2005., 343 str.

"Mora se primijetiti koliko je feministički i postfeministički diskurs argumentacije i teorijskih izvođenja, pa i empirijskih demonstracija, bio ne samo dominantan, nego i na svoj način nadmoćan u kritici svega onoga što čini osnovu patrijarhalne kulture, ali i onoga što u tradicionalnoj filozofiji i mišljenju uopće predstavlja sustajanje u oslobođenoj ljudskosti. Od onotologije do problema queer-identiteta, od pitanja rodnih aspekata etike do problematike transrodnosti, roda u dekonstrukciji, otvorio se raspon jednog govora o bitnim aspektima života i suvremenosti" (Bosanac, Jurić, Kodrnja, str. 7).

O paradoksu te nadmoćnosti govori pak prevladavajući argument o imanentnoj potčinjenosti ženskosti i svih, navodno iskrivljenih, oblika rodnosti kakva dominira stanjem svijeta pa onda i tekstovima ovoga zbornika, iz čega se, pogotovo antropologu, postavlja pitanje razine toga "sustajanja", njezina karaktera i prepoznatljivosti u teorijskom, jednako kao i svakodnevnom smislu.

Već na samom početku Lino Veljak, u tekstu "Ontologizacija rodne diferencije" tvrdi, naime, da je praktično provođenje ideje rodne ravnopravnosti gotovo neizlječivo bolesno od zamjene "jedne forme metafizike drugom", jer se uzdizanje od cirkularnosti i parcijalnosti feminističkih zahtjeva mora obaviti kao čin univerzalizacije, pa onda nužno i natopiti zadahom metafizike. Štoviše, u mnogim pragmatično-političkim zahtjevima za oslobođenjem od androcentrizma *metafizično* uopće ne poznaje (ili odbija nositi) onu pogubnu oznaku "genske greške" mišljenja Zapada. Autor vodećega teksta, dakle, odmah nas suočava s aporijom koju smo, u različitim "ženskim" izvođenjima (pogotovo J. Butler), već gotovo navikli uključivati u svaki pokušaj re-historizacije ženskoga subjekta unutar (ali i usuprot, što ispada još beznadnije) ci-

vilizacijskoga nasljeđa kakvo (čini se, sve snažnije što je više rutinskoga teoretiziranja) – nastupa kao *jedno i jedino*. Na sličnom tragu, ali s drugim naglascima, Gordana Bosanac ("Univerzalnost i rod") ispituje mizoginost filozofske tradicije prema kriteriju "formalnologičkih uvjeta pripadanja čovječanstvu", ne samo muških i ženskih bića nego svih onih "različite dobi, rase, govora, kultura i običaja, izgleda i držanja, svo(g) stanovništva, bilo mlado ili staro, tek rođeno, kao i oni(h) kojih više nema" (str. 25). Za razliku od prethodnika, ona pak ovu inherentnu nemogućnost (izvodivosti "nesvodive razlike" u bilo kojem obliku *čovječanskog univerzalizma*) pokušava izmaknuti iz osuđenosti na takav tip premisa, odnosno pomaknuti na neko drugo polje zamislivosti i ostvarivosti – umjetnost (alias *slobodu*) kao vrijednost samu po sebi i bez obzira na suvremenu potrošenost, eksploataciju i bagatelizaciju pojma.

"Sloboda je, naime, još uvijek ta neprovidna univerzalnost roda. Zato nam sada ne trebaju nekakve eklektičke 'teorije svega' (i svačega), nego nova filozofija slobode, koja će dovršiti razumijevanje svake emancipacije, posebno roda. Tada će se možda moći govoriti o univerzalnosti kao njegovu autentičnom svojstvu" (str. 32).

Urednička logika htjela je da nakon ovakvog zaključka svaki sljedeći tekst funkcionira na povratni način: kao potkrepa, iluminacija, oprimjeravanje ove temeljne zamisli. Od teksta Adriane Zaharijević ("Deregulacija temelja"), koja sažima filozovski relevantnu povijest ključnih pojmova feminističke teorije (spola i roda), Jurićeva prikaza Schopenhauerovih razmišljanja o spolnosti i homoseksualnosti, uvida u "demontriranje novovjekog subjekta" Snježane Hasnaš ("Rod u filozofiji – jedno od suvremenih mjesta rastakanja tradicionalnog filozofskog subjekta"), zatim upućivanja u zlouporabu pojma *ženskog nereda* (Hegel, Freud, Weninger) izvan mogućnosti njegova shvaćanja upravo kao kategorije subvertivne patrijarhatu (Pateman), u radu Barbare Stamenković, do ponovnoga isprobavanja mogućnosti izlaska iz filozofije binarističkih kategorija Slobodana Sadžakova ("Filozofija u mrežama univerzalnog"). Sličan po vokaciji, ali premješten na plan (rodnog aspekta) etike, tekst Jasenke Kodrnje u ovako zacrtanu raspravu uvodi i pojam tijela (ženske prirode), no opet kao ustanovu za vječnost stabiliziranih aporija te pod dodatnom notornom poteškoćom tekstualizacije tjelesnosti u diskursu Zapada ("Rodni aspekti etike"). Biljana Kašić ("Ženski studiji: feministička epistemologija i epistemologija savezništva") ispituje procijep (eventualno most) između tzv. feminističke epistemologije (drugog i drukčijeg načina spoznavanja) i postojećih oblika znanja koja bi možda mogla biti i saveznička, sve s posebnim osvrtom na hrvatski kontest promicanja ženskih studija. Fahrudin Novalić ("Rod, društveni položaj i moć") pruža svjež uvid u problematiku roda kao socijalne moći, podsjećajući nas da moć nije definitivno nepripisiva ženi. No "da su se žene koje nose atribut 'najmoćnijih' žena svijeta u svome djelovanju ograničile samo na sustav rodbinskih odnosa – na obitelj i iskustvo doma, ne bi se našle na popisu najmoćnijih žena svijeta" (str. 138). Ankica Čakardić ("Država kao bratska zajednica") upućuje na one državne mehanizme (odvajanje privanog i javnog sektora) koje izravno vode otuđenosti žene unutar neoliberalnih ideja. Rajka Polić ("Konstruiranje prapovijesti u patrijarhalnom ključu") razotkriva upornost patrijarhalnih stereotipova u osnovnoškolskim udžbenicima i onda kad više ni minimalno ne korespondiraju s realnošću. Primjenjujući na analizu prošlostoljetne hercegovačke bajke nešto poput "rodno osviještenoga strukturalizma", Maja Pan metodološki razigrava njezin sadržaj do granica paradoksalnosti žanra: hipotetičnog trenutka spolne transgresije njezinih (navodno) strogo muških likova. Milan Polić ("Rod u dekonstrukciji i rekonstrukciji spola") iznalazi slijepo mjesto spolnoga binarizma u medijsko-svakodnevnoj praksi kao lik podrazumijevanog i prešućenog *hermafrodita današnjice*. Željka Matijašević ("Histerija i rod") podsjeća na "ontološku" kao bitno povijesnu (devetnaestostoljetnu) uvjetovanost povezivanja histerije (ludila) i žene (darwinovska psihijatrija, psihanaliza), ovaj puta ne kao mjesto poricanja, nego upravo moći "pervertiranja" ideje u pobuni protiv patrijarhalnosti i osnaživanju ženske (hiper)emocionalnosti (Bolan, Jaggar). Jelena Poštić ("Transgresija roda") razlaže transfeminističke perspektive i transrodnu politiku između

rodne ravnopravnosti i *rodne ravnodušnosti*, odnosno iščekivanoga "dana kada izađemo iz opsjednutosti rodnom i spolom". Suzana Marjanić ("Transrodnost (i *transvršizam*) i kao *utopijska* projekcija") vraća transrodnost i *transvršizam* na plan utopijske projekcije, ali *kulture kao žanra*, čime umičemo paralizi ostvaraja ideje o radikalnoj promjeni budućnosti (sadašnjosti) i obraćamo se mogućnosti "transžanrovske" prakse, odnosno djelovanja ljudi kao "nesvrstanih bića". Darija Žilić ("Kratak uvid u teoriju spolne razlike u djelu Rosi Braidotti") upisuje se, tragom slavne teoretičarke, u analogno utopijsko (optimistično) područje *međuprostora* (bezidentiteta u kojima se faktički odvija formacija, ma kako privremenih, identiteta). Slavica Jakobović Fribec ("Imenovanje, ženski subjekt/ivitet i orodeno čitanje kulture") imenuje "ženski mjestopis" feminističke autorice Jasenke Kodrnje s bitnim toposom ženske umje(š)tnosti, odnosno genija, izvan "sentimentalne ekspresije" i prema analitičkom pogledu na (vlastito) žensko tijelo. Alenka Spacal ("Pokušaj uspostavljanja autonomnog subjekta kroz autoportretni likovni izraz umjetnica") daje prikaz ženskih autoportreta kao "najvišeg stupnja preispitivanja vlastitih identitetskih pozicija", odnosno (i bitnije) "mogućnosti konstitucije sebstva kao preduvjeta za uspostavljanje autonomnog subjekta". Sanja Kajinić u vještoj analizi kultnoga filma ("Nevjestino tijelo: Od trudnoga tijela do ženstvenog osvetničkog tijela u Tarantinovom *Kill Bill 1 i 2*") otkriva "lik Nevjeste" (Beatrix Kiddo) kao utjelovljenje ambivalentnog "filmskog tijela", koje funkcionira *kako god se hoće* – i u okviru i izvan propisanih rodničkih uloga, slijedeći, ali i opirući se pravilima, a sve radi fikcionalne potrebe za tjelesnim distanciranjem od "nemoći živućih subjekata i konstrukcijom tjelesnog prostora koji izmiče patrijarhalnom jeziku" (str. 301). Tamara Belenzada ("O rodu i kiborzima") sravnjuje fikcijske junakinje (Molly iz *Neuromancera* W. Gibsona i Rachel, replikanticu iz R. Scottova *Blade Runnera*) u gabarite "teorijskog junaka/kinje" *kiborga* (D. Haraway). Marijan Krivak ("O queer-identitetima, Chereauu, Clarku... odgovornosti") analizira dva filma (*Njegov brat* P. Chereaua i *Ken Park* L. Clarka) kao dva moguća pristupa predstavljanju (homo)seksualnosti: odgovornog (kroz tanatičku rehabilitaciju bratskih odnosa poremećenih homoseksualnošću) i neodgovornog (indiferencijom prikaza "ljepote mladenačkog seksa"). Tekst Hajrudina Hromadžića ("Žena na hot-lineu") zasnovan je na rezultatima kvalitativne analize *hot-line* oglasa ljubljanskoga *Dela*, zatim vizualne analize ženske pojavnosti, tekstualnoga dijela oglasa te "učinka fantazma glasa (uzdaha)", sve radi pokazivanja kako se univerzalna simbolika neosjetno prilagođava nacionalnim i kulturnim klišejima. Na posljeticu, Goran Pavlič ("Percepcija ženske tjelesne poželjnosti") razmatra debljinu kao ometanu percepciju ženske poželjnosti, ali u vezi s posve historijski ustanovljivim momentima koji podrazumijevaju "salo kao političku kategoriju". Kroz iznalazak Naomi Wolf da se "debljina" proskribira uvijek u doba jačanja ženskih pokreta, kada se nastupa s nutkanjem "rješenja od sedam i pol kila" (skidanjem univerzalnog "suviška", koji ženu čini *nesretnom zbog bivanja u svom tijelu*), autor razvija i bogato primjerima krijepi vezu politizacije i fetišizacije "sala", koja obilježuje posljednja stoljeća svijeta *koji znamo* i koji smo toliko željni promijeniti.

Ines PRICA

U svakodnevnoj komunikaciji hrvatska dječja književnost obično podrazumijeva suvremenu dječju književnost. Na razini istraživačkih, napose monografskih, pristupa stanje je, međutim, nešto drukčije. Premda se ne može reći da u tom području prevladavaju povijesno orijentirane monografije, one u njima ipak nisu sasvim nevidljive. One, štoviše, tvore kvantitativno skromnu, ali najčešće izrazito zanimljivu, raznovrsnu i upućenu književno-kulturnu istraživačku enklavu. Pregledi hrvatske dječje književnosti 19. stoljeća Milana Crnkovića, zajedno sa zbornicima, pretiscima i prvotiscima kajkavske dječje književnosti kasnog 18. i ranog 19. stoljeća Alojza Jembriha te katalogizima

**Majhut, Berislav, Pustolov, siroče i dječja družba: hrvatski dječji roman do 1945.**, FF pres, Zagreb 2005., 653 str.